Vol. 6, Issue 3, Serial Number 23, 2026, pp. 29-43

Semnan University

Journal of Applied Arts

Journal Homepage: https://aaj.semnan.ac.ir
ISSN: 2821-0670

Scientific– Promotional Article

Explaining the Elements of Creativity and Innovation in Isa Bahadori's Carpets (Case Study of Carpets of Bashariat and Shekar Charkh)

Nilufar Shabanzadeh Baghan [1], Sakine Khatoon Mahmoodi [2](Corresponding Author), Sahel Erfan Manesh [3]

[1] Master's Degree Student, Department of Art Research, Faculty of Art and Architecture, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.
[2] Assistant Professor, Department of Art Research, Faculty of Art and Architecture, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.
[3] Assistant Professor, Department of Art, Faculty of Humanities and Arts, Hazrat-e Masoumeh University, Qom, Iran.

(Received: 12.05.2025, Revised: 05.07.2025, Accepted: 07.07.2025)

https://doi.org/10.22075/aaj.2025.37706.1363

Abstract

In the design process, creativity plays a fundamental role in idea processing. The efforts of some artists in this field have sometimes led to the creation of unique masterpieces that can serve as a reliable source of inspiration for future generations. Isa Bahadori (1365-1284 AH) was a renowned carpet artist and designer. This research aims to explain the elements of creativity and innovation in the works of Isa Bahadori and seeks to answer the following basic questions: How are the elements based on creativity manifested in the Bashariat and Shekar Charkh carpets, and what measures did Bahadori take to design these works? The research method is descriptive- analytical, information was collected based on documentary sources. The study body of the present study consists of the carpets of Bashariat and Shekar Charkh. The content analysis of the works was conducted considering four components: innovation, fluidity, flexibility, and development capability. The findings of this study show that Bahadori, in designing the carpets of Bashariat and Shekar Charkh, while using elements of nature, has organized the final design with measures such as: inventing creative motifs, combining ideas, breaking stereotyped boundaries, using the law of similarity, and creating new relationships between different motifs. The results of examining the components of creativity in the samples under study indicate that the four components of creative thinking, namely: fluidity, flexibility, innovation, and expandability in the carpets of Bashariat and Shekar Charkh, with the characteristics determined in each section, are adaptable to the study body of the present study. This issue is most noticeable in the form of propositions such as: creativity in design, new style, synthesizing, adapting, creating new relationships, restructuring, and addressing historical and cultural details. It seems that Bahadori was one of the artists who succeeded in inventing his own unique forms by creating a new style.

Keywords: Isa Bahadori, Creativity, Carpets of Bashariat, Carpets of Shekar Charkh.

1- Email: nsh383233@gmail.com
2- Email: mahmoodi.s@arts.usb.ac.ir
3- Email: erfanr_61@arts.usb.ac.ir

How to cite: Shabanzadeh Baghan, N.; Mahmoodi, S. K. and Erfan Manesh, S. (2026). Explaining the Elements of Creativity and Innovation in Isa Bahadori's Carpets (Case Study of Carpets of Bashariat and Shekar Charkh), *Journal of Applied Arts*, 6(3), 29-43. Doi: 10.22075/aaj.2025.37706.1363

© 2026 The Author(s). Journal of Applied Arts is published by Semnan University Press. This is an open-access article under the CC-BY 4.0 license. (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

مقاله علمی- ترویجی

تبیین مؤلفه‌های خلاقیت و نوآوری در فرش‌های عیسی بهادری (مطالعه‌ی موردی فرش‌های بشریت و شکار چرخ)

نیلوفر شعبان‌زاده‌باغان [۱]
سکینه‌خاتون محمودی (نویسنده مسئول) [۲]
ساحل عرفان‌منش [۳]

[۱] دانشجوی کارشناسی‌ارشد، گروه پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.
[۲] استادیار، گروه پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.
[۳] استادیار، گروه هنر، دانشکده علوم انسانی و هنر، دانشگاه حضرت معصومه، قم، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۲/۲۲، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۴/۱۴، تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۴/۰۴/۱۶)
https://doi.org/10.22075/aaj.2025.37706.1363

چکیده

در فرایند طراحی، خلاقیت در پردازش ایده نقشی اساسی را ایفاء می‌کند. اهتمام برخی از هنرمندان در این زمینه گاه به خلق شاهکارهای بی‌بدیلی منجر شده‌است که می‌تواند به‌عنوان پشتوانه‌ای قابل اتکاء منبع الهام آیندگان قرار گیرد. عیسی بهادری (۱۳۶۵-۱۲۸۴ هـ‌ش) هنرمند و طراح نام‌آور فرش از آن جمله است. این پژوهش با هدف تبیین مؤلفه‌های خلاقیت و نوآوری در آثار عیسی بهادری به کنکاش در این مقوله پرداخته و در پی پاسخگویی بدین پرسش‌های اساسی است که: مؤلفه‌های مبتنی بر خلاقیت در *فرش‌های بشریت* و *شکار چرخ* چگونه نمود یافته‌اند و عیسی بهادری برای طراحی این آثار چه تمهیداتی را به‌کارگرفته است؟ روش انجام پژوهش به شیوه‌ی توصیفی- تحلیلی است و گردآوری اطلاعات با اتکاء بر منابع اسنادی انجام شده‌است. پیکره‌ی مطالعاتی پژوهش حاضر را *فرش‌های بشریت* و *شکار چرخ* تشکیل می‌دهند تحلیل محتوای آثار با در نظر گرفتن چهار مؤلفه: ابتکار، سیالی، انعطاف‌پذیری و قابلیت بسط به روش کیفی انجام گرفته‌است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که عیسی بهادری در طراحی *فرش‌های بشریت* و *شکار چرخ*، ضمن کاربرد عناصر طبیعت، با تمهیداتی همچون: ابداع موتیف‌های خلاقانه، درهم‌آمیزی ایده‌ها، شکستن مرزهای کلیشه‌ای، استفاده از قانون تشابه و ایجاد روابط جدید میان نقوش مختلف، طرح نهایی را سامان داده‌است. نتیجه‌ی بررسی مؤلفه‌های خلاقیت در نمونه‌های مورد بررسی نشان‌گر آن است که؛ چهار مؤلفه‌ی تفکر خلاق یعنی: سیالی، انعطاف‌پذیری، ابتکار و قابلیت بسط در فرش‌های بشریت و شکار چرخ، با شاخصه‌های تعیین شده در هر بخش، قابل انطباق با پیکره‌ی مطالعاتی پژوهش حاضر است. این موضوع بیش‌تر در قالب گزاره‌هایی مانند: خلاقیت در طرح، سبک نو، سنتز کردن، اقتباس، ایجاد روابط جدید، تجدید ساختار و پرداختن به جزئیات تاریخی و فرهنگی قابل ملاحظه است.

واژه‌های کلیدی: عیسی بهادری، خلاقیت، فرش بشریت، فرش شکار چرخ.

---

* این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد نویسنده اول با عنوان «بررسی مؤلفه‌های خلاقیت و نوآوری در فرش‌های عیسی بهادری» در دانشکده هنر و معماری دانشگاه سیستان و بلوچستان است که به راهنمایی نویسندگان دوم و سوم انجام شده‌است.

1- Email: nsh383233@gmail.com
2- Email: mahmoodi.s@arts.usb.ac.ir
3- Email: erfanr_61@arts.usb.ac.ir

شیوه ارجاع به این مقاله: شعبان‌زاده‌باغان، نیلوفر؛ محمودی، سکینه‌خاتون و عرفان‌منش، ساحل. (۱۴۰۵). تبیین مؤلفه‌های خلاقیت و نوآوری در فرش‌های عیسی بهادری (مطالعه‌ی موردی فرش‌های بشریت و شکار چرخ)، *نشریه هنرهای کاربردی*، ۶(۳)، ۴۳-۲۹.
Doi: 10.22075/aaj.2025.37706.1363
© 2026 The Author(s). Journal of Applied Arts is published by Semnan University Press. This is an open-access article under the CC-BY 4.0 license. (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

مقدمه

امروزه خلاقیت به یک گفتمان کلیدی پربسامد در فضای فرهنگی- اجتماعی تبدیل شده‌است. گستره‌ی معنایی واژه‌ی خلاقیت که با مفاهیمی همچون: ابداع، شهود، آفرینش، الهام و نوآوری در هم تنیده شده، خلاقیت را به یک فرامفهوم در حوزه‌های علمی، نظری و کاربردی متنوع تبدیل کرده‌است[1]. در چند دهه‌ی اخیر، گستره‌ی موضوعی خلاقیت بحث‌های پردامنه‌ای را در علوم مختلف پدید آورده و نظریه‌پردازان و پژوهشگران متعددی در مباحث نظری و تجربی به آن پرداخته‌اند (فاضلی، ۱۳۸۷: ۶). این نظریه‌پردازان، مهم‌ترین عناصر و عوامل اثرگذار بر فرایند خلاقیت را در چهار سطح مورد توجه قرار داده‌اند که عبارتند از: ۱- فرد ۲- فرایند ۳- فراورده ۴- فضا (جلالی‌پور و فیض‌شیخ‌الاسلام، ۱۳۹۹: ۱۷). مرور پژوهش‌های خلاقیت نشان می‌دهد که چهار مؤلفه‌ی: سیالی، انعطاف‌پذیری، ابتکار و قابلیت بسط از عمیق‌ترین مفاهیم مورد توجه در بحث خلاقیت است که می‌تواند تحت‌تأثیر آموزش ارتقاء یابد. در حوزه‌ی هنر، خلاقیت مفهومی کلیدی است و از اساسی‌ترین ارکان آفرینش هنری به‌شمار می‌آید. دو مرحله‌ی اساسی در خلاقیت هنری قابل‌توجه است: ۱- مرحله برانگیختگی قریحه و شهود یعنی؛ کششی که توسط یک عامل خلاق و ناشناخته حس می‌شود. ۲- تهیه و تدارک که مربوط به تربیت خاص هنری بوده و منجر به تولید اثر خلاقانه می‌شود (مصوری‌منش و همکاران، ۱۳۹۲: ۸۸). از آن‌جا که آفرینش یک فرآورده یا محصول خلاق تا حد زیادی با آموزش در ارتباط است، می‌توان مؤلفه‌های خلاقیت و نوآوری را در بحث آفرینش هنری موردتوجه قرار داد.

با این‌حال، علی‌رغم مطالعات گسترده در حیطه‌ی آفرینش هنری و مبانی فکری خلاقیت در حوزه‌های مختلف که وجه نظری عمیقی را به وجود آورده‌است، موضوع آفرینش هنری، کمتر در چارچوب مفهومی خلاقیت، مورد تحلیل قرار گرفته‌است. این خلأ پژوهشی، بازخوانی نمونه‌هایی از آثار هنری را به روشی منسجم، ضروری می‌سازد. ضرورت این موضوع به‌خصوص در حوزه‌ی هنرهای سنتی که مفهوم خلاقیت با مسئله حفظ هویت و اصالت آثار هنری پیوسته است، بیش‌تر احساس می‌شود. چرا که بحث اصالت می‌تواند هرگونه نوآوری‌ای را در عرصه‌ی هنرهای سنتی با چالشی عمده مواجه سازد. مطالعه‌ی نمونه‌هایی از هنرهای سنتی می‌تواند در این حیطه مفید باشد. در این راستا پژوهش حاضر، به مطالعه‌ی آثاری از عیسی بهادری (۱۲۸۴-۱۳۶۵ هـ‌ش) طراح و نگارگر معاصر ایرانی می‌پردازد. هنرمندی که با کاربرد طرح‌های نوآورانه در مضامین مختلف عرفانی- اسطوره‌ای، طرح‌هایی بی‌بدیل را از خود به‌یادگار گذاشته‌است. برخی از آثار عیسی بهادری در زمینه‌ی طراحی فرش، از شهرت به‌سزایی برخوردار است که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به: فرش‌های بشریت، شکار چرخ، ستاره دریایی، تنازع بقاء و پروانه‌ها اشاره کرد. این پژوهش که با هدف مطالعه‌ی مؤلفه‌های خلاقیت در شماری از طرح‌های فرش عیسی بهادری تدوین گردیده، در پی پاسخگویی بدین پرسش اساسی است که: عیسی بهادری برای طراحی فرش‌های بشریت و شکار چرخ، چه تمهیداتی را به‌کار گرفته و مؤلفه‌های مبتنی بر خلاقیت در این آثار شامل چه مواردی است؟

پیشینه پژوهش

جست‌وجو برای یافتن پژوهشی با عنوان «مطالعه مؤلفه‌های خلاقیت و نوآوری در فرش‌های عیسی بهادری» تا زمان انجام این پژوهش نتیجه‌ای در بر نداشت. اما بررسی پژوهش‌های نزدیک به این موضوع حاکی از توجه علاقمندان و پژوهشگران هنر به آثار عیسی بهادری است که بیشتر بر مطالعه روش طراحی و کاربرد برخی مضامین خاص در آثار وی متمرکز است. تحلیل رمزگان موجود در عناصر بصری، موضوع مقاله رضاپورمقدم و همکاران با عنوان «تحلیل روایی طراحی سنتی فرش بشریت از منظر رمزگان پنج‌گانه رولان‌بارت» (۱۴۰۲)، است. نتایج این پژوهش که به

[1] جهت کسب اطلاعات بیش‌تر رک: (امرایی و همکاران، ۱۴۰۰).

مطالعه رمزگان‌های هرمنوتیک، کنشی، معنایی، نمادین و فرهنگی پرداخته نشان از آن دارد که در طراحی‌های عیسی بهادری، نقوش اسلیمی و ختایی با تغییر در ساختار، روابط معناآفرین بصری را ایجاد کرده و به بازنمایی روایت‌هایی از هبوط تا زایش و تداوم نسل بشر پرداخته‌اند. مطالعه نوآوری در شیوه‌ی طراحی نیز موضوع مقاله دادخواه و تقوی‌نژاد با عنوان «بررسی و تحلیل ارتباط عناصر طبیعت با طرح و نقش فرش ستاره دریایی عیسی بهادری» (۱۳۹۷)، است. نویسندگان در این مقاله عناصر شاخص و ابداعات موجود در طرح و نقش این فرش را مورد توجه قرار داده و ارتباط آن‌ها با عناصر موجود در طبیعت را مطالعه کرده‌اند. همچنین، مقاله نویدی‌نژاد و یزدان‌پناه با عنوان «مطالعه تطبیقی روش عیسی بهادری و جواد رستم‌شیرازی در طراحی فرش اصفهان با تأکید بر شگردهای نقش‌مایه‌سازی آن‌ها» (۱۳۹۶)، با مقایسه‌ی آثار عیسی بهادری و جواد رستم‌شیرازی، شگردهای نقش‌مایه‌سازی در آثار این دو هنرمند را بررسی و چنین نتیجه‌گیری کرده‌اند که: چهار تکنیک تغییر ابعاد، ترکیب‌سازی، موضوعیت‌بخشی به اجزاء و تکثر اجزاء در ایجاد نقش‌مایه، با تغییراتی در شیوه‌ی پردازش نقوش در آثار این دو هنرمند قابل‌مشاهده است. مظفری‌زاده‌یزدی و زاویه در پژوهشی با عنوان «اهمیت موضوع در روش طراحی قالی عیسی بهادری» (۱۳۹۲)، موضوع پژوهش دیگری است که در آن، سبک طراحی استاد بهادری و چگونگی انتخاب مضامین موردتوجه قرار گرفته‌است.

بررسی مطالعات نظری و روش‌شناختی مرتبط با موضوع پژوهش حاضر، نشان می‌دهد که موضوع خلاقیت در عرصه‌ی هنر موردتوجه برخی از پژوهشگران قرار گرفته که از آن جمله می‌توان به کتاب جلالی‌پور و فیض‌شیخ‌الاسلام با عنوان «خلاقیت در هنر» (۱۳۹۹)، اشاره کرد که به معرفی آراء و نظریات ارائه شده در حیطه‌ی خلاقیت و کارکرد آن‌ها در عرصه‌ی هنر پرداخته‌اند. بررسی تأثیر آموزش خلاقیت بر هنرآموزان موضوع مقاله حوریزادگنجکار و حسنوند با عنوان «بررسی تأثیر آموزش روش‌های خلاقیت در درس کارگاه نقاشی» (۱۳۹۸)، است. بررسی انجام شده نشان می‌دهد که نوآوری و خلاقیت که از مهم‌ترین مؤلفه‌های قابل‌توجه در طراحی بوده و وجه مشخصه‌ی آثار استاد بهادری محسوب می‌شود، چندان که باید و شاید مورد توجه پژوهشگران این عرصه قرار نگرفته و ضرورت دارد در این خصوص پژوهش مستقلی صورت گیرد. این پژوهش از حیث مطالعه‌ی شگردهای نوآوری و خلاقیت در آثار عیسی بهادری، با سایر آثار منتشر شده متفاوت است.

روش پژوهش

روش انجام پژوهش توصیفی- تحلیلی است. گردآوری اطلاعات به شیوه‌ی اسنادی انجام گرفته‌است. برای دستیابی به نتیجه‌ای بهتر، این پژوهش بر مطالعه‌ی موردی دو عدد از شاخص‌ترین آثار عیسی بهادری یعنی: فرش‌های *بشریت* و *شکار چرخ*، متمرکز شده‌است. یافته‌های پژوهش به روش استدلالی با در نظر گرفتن چهار مؤلفه‌ی ابتکار، سیالی، انعطاف‌پذیری و قابلیت بسط بررسی گردیده‌است. گویه‌های مربوط به هر مؤلفه بر مبنای آراء صاحب‌نظرانی همچون: گلیفورد[2]، پال تورنس[3] و کاکس[4] بر مبنای تناسب با موضوع، برگزیده شده‌اند. دلیل این امر گستردگی مباحث مربوط به حوزه‌ی خلاقیت و نوآوری است. تحلیل ساختار طرح و شیوه‌ی طراحی نقوش از مواردی است که در این زمینه مورد توجه قرار می‌گیرد.

مبانی نظری

خلاقیت در لغت، به معنای «نوآوری، خلق کردن و ابداع» بوده، در مفهوم «علمی و فنی شامل فرآیندهای ذهنی است که منجر به حل مسئله و به وجود آمدن ایده‌های نو می‌شود» (رهنما، ۱۳۹۵: ۳). در این حیطه، خلاقیت حوزه‌ای از دانش است که بر اساس

[2] Guilford
[3] Torrance E.Paul
[4] David Cox

مطالعه‌ی فرایندها و پدیده‌های نوآوری شکل گرفته‌است. برخی از صاحب‌نظران با در نظر گرفتن ابعاد متفاوت خلاقیت از جمله: تجربه‌ی نظری و درونی، حل مشکلات شناختی و تولید ابتکاری، تعاریف دیگری را برای خلاقیت ارائه داده‌اند. بر این مبنا، در بُعد تجربه‌ی نظری و درونی، خلاقیت را نمی‌توان از طریق یک فرایند دیگر برآورد و ارزیابی کرد اما در حیطه‌ی حل مشکلات شناختی، روش‌های آزمایش، خطا، تفکر و مباحثه، موردتوجه است. تولید ابتکاری نیز فرایندی است که مستلزم ارائه ایده‌ای نو بوده و بر توانایی تولید یک اثر تکیه دارد. این بُعد خلاقیت در زمینه‌های هنری، تجاری و علمی کاربرد داشته، از طریق ارزیابی محصولات خلاق سنجیده می‌شود (Sill, 1996: 3).

پژوهشگران و نظریه‌پردازان با بررسی فرایند خلاقیت، ابعاد مختلفی را برای آن قائل شده‌اند. به عنوان مثال: گیلفورد ابتکار (پاسخ‌های نو)، سیالی (تعدد ایده‌ها) و انعطاف‌پذیری (تنوع پاسخ‌ها) را به‌عنوان مؤلفه‌های خلاقیت معرفی کرده و تورنس قابلیت بسط (توانایی دقت به جزئیات و پیاده‌سازی ایده) را به سه مؤلفه موردنظر گیلفورد افزوده‌است. آدامز[5] نیز خلاقیت را متشکل از سه عنصر تخصص، انگیزه و مهارت‌های تفکر خلاق دانسته (طیاح و همکاران، ۱۴۰۰: ۹۳) و روبینز[6] مهارت‌های ذهنی (ترکیب یا ایجاد پیوستگی بین ایده‌ها) را عنوان کرده‌است (تاجور و همکاران، ۱۳۸۷: ۲). برخی دیگر از صاحب‌نظران همچون: والاس[7]، خلاقیت را با اشراق و شهود مرتبط دانسته‌اند (اسلامی و شاپوریان، ۱۳۹۲: ۱۱۷). این موضوع به‌ویژه در درک فعالیت هنری، موردتوجه است چرا که بررسی فرایند خلاقیت هنری بدون درک وابستگی میان مفاهیمی چون تصور و تخیل غیرممکن است (رهنما، ۱۳۹۵: ۴). تخیل، قوای آفریننده‌ی انسان است که می‌تواند منبع آفرینش هنری نیز باشد.

علاوه‌بر آن، بخشی دیگر از منابع ذهنی هنرمند عبارتند از: ۱- تجربه‌ی زندگی ۲- مشاهده مستقیم ۳- میدان مطالعه، که هنرمند با ممارست جدی بر تقویت فکر و اندیشه، خوب دیدن و لمس کردن جهان و مطالعه‌ی مستمر، می‌تواند فعالیت هنری خود را سامان بخشد (طبیب‌زاده و غیورفر، ۱۳۹۹: ۳). تطابق با معیار یا قضاوت کیفی از دیگر مواردی است که در بحث خلاقیت به‌ویژه در طراحی یک مضمون خاص موردتوجه طراحان و هنرمندان قرار می‌گیرد. در این‌جا مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها و هنجارهایی موردتوجه قرار می‌گیرد که از نظر فرهنگی اهمیت داشته و بر اساس آن‌ها قضاوت‌های مثبت و منفی درباره پدیده‌ها انجام می‌شود. بدون این‌که لزوماً این معیارها بیان شده باشند (Schön, 1992: 6).

با در نظر گرفتن تعاریف ارائه شده برای چهار مؤلفه خلاقیت که در سطور بالا بدان پرداخته شد، یعنی: سیالی؛ با توانایی خلق ایده‌های بسیار. ابتکار؛ شامل منحصربه‌فرد بودن و جدید بودن. انعطاف‌پذیری؛ با امکان انتقال اطلاعات و یا توانایی کنار گذاشتن روش‌های قدیمی برای حل مسائل و اندیشیدن به شیوه‌های مختلف. قابلیت بسط؛ با اضافه کردن ایده‌ها و جزئیات (سلیمی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۳). می‌توان گویه‌ها و گزاره‌های زیر را برای مطالعه‌ی نمونه‌ها به‌کار گرفت:

- مؤلفه سیالی: تنوع رنگ، تنوع نقش، استفاده از موتیف‌های خلاقانه.
- مؤلفه انعطاف‌پذیری: وفق دادن، تغییر دادن، برخورداری محتوا از تحرک، استفاده از ظاهر خلاقانه با توجه به موضوع، ارتباط نقوش با ساختار کلی و مضمون طرح.
- مؤلفه ابتکار: خلاقیت در طرح، سبک نو، سنتز کردن، آشنا را عجیب و عجیب را آشنا کردن، شکستن مرزهای کلیشه‌ای، اقتباس، درهم‌آمیزی ایده‌ها، استفاده از تشابه قیاسی: الف- مثال (تشبیه مستقیم). ب- تشابه شخصی (ایفای نقش). ج- تشابه سمبولیک،

[5] Addams
[6] Robinez
[7] Walas

تحمیل روابط (ایجاد روابط جدید)، تجدید ساختار.
- مؤلفه قابلیت بسط: انعکاس جزئیات تاریخی و فرهنگی، برخورداری از مضامین انسانی[۸].
بر این مبنا، در ادامه‌ی این نوشتار موضوع خلاقیت در فرش‌های بشریت و شکار چرخ، بررسی می‌گردد:

بررسی و تحلیل آثار عیسی بهادری

استاد عیسی بهادری، نقاش، نگارگر، طراح هنرهای سنتی است که در مدرسه صنایع مستظرفه به تحصیل هنر پرداخته و اصول نقاشی کلاسیک، پرسپکتیو و طبیعت‌نگاری را فراگرفت. وی با کپی‌برداری از آثار گچ‌بری و نقاشی‌های ابنیه تاریخی، به تأمل در هنرهای سنتی پرداخت و به‌عنوان یک معلم، اندوخته‌های خویش در زمینه‌ی طراحی را برای نوآوری در خلق مضامین بدیع به‌کار گرفت. شهرت وی در میان اهل هنر بیش از همه، به‌علت فعالیت در زمینه‌ی طراحی فرش است. بهادری در خلق نقشه‌های ابتکاری فرش مهارتی استثنایی داشت. هدف وی از طراحی فرش، بهره‌مندی مادی و رسیدن به ثروت نبود، بلکه او به توسعه و تعالی هنر و ترویج سبک طراحی ایرانی می‌اندیشید (مظفری‌زاده‌یزدی و زاویه، ۱۳۹۲: ۲۶). عیسی بهادری عاشق هنر بود و شاگردان ارزنده‌ای نظیر رستم شیرازی، پورصفا و فرشچیان را تربیت کرد که امروزه آثار هر یک از آن‌ها زینت‌بخش موزه‌های جهان است (صوراسرافیل، ۱۳۸۱: ۲۲۳).
طرح‌های عیسی بهادری بنابر مضامین و مؤلفه‌های تصویری رایج در آن‌ها دارای ویژگی‌های خاصی است که برخی از هنرپژوهان با بررسی این آثار ویژگی‌های سبکی خاصی را برای وی برشمرده‌اند. از جمله آن‌که:
- ابداع نقش‌مایه‌های خاص متناسب با موضوعات انتخابی، مانند: نقش‌مایه گل ختایی به شکل پروانه در *فرش پروانه‌ها*.
- ایجاد قالب‌های نو در ترکیب‌بندی و ساختار آثار، مانند: *فرش تنازع بقاء*.
- عدم پایبندی به طرح و نقشه‌ی منطقه‌ای خاص.
- استفاده از تزیینات هنری آثار دوره‌های مختلف هنر ایران.
- کاربرد رنگ‌های شاد و زنده در فرش.
- خلق آثار نوآورانه با پایبندی به اصول و مبانی هنرهای ایرانی (دادخواه و تقوی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۳).
نو و خاص بودن مضمون از مهم‌ترین ویژگی‌های آثار اوست که بیش از همه در فرش‌های *بشریت*، *شکار چرخ* و *ستاره دریایی* قابل‌مشاهده‌اند. علاوه‌بر آن‌که این آثار دارای جنبه‌های ابتکاری ویژه‌ای می‌باشند که در ادامه بدان پرداخته می‌شود.

معرفی پیکره مطالعاتی

پیکره مطالعاتی پژوهش حاضر شامل دو قطعه *فرش بشریت و شکار چرخ* است. این آثار امروزه در موزه هنرستان هنرهای زیبای اصفهان نگهداری می‌شوند.
فرش بشریت: این فرش با طرح افشان ترنج‌دار یکی از شاخص‌ترین آثار عیسی بهادری است. نقش غالب این فرش را پیکره‌های انسانی تشکیل می‌دهد (تصویر ۱). شهرت این فرش به اندازه‌ای است که متخصصان حوزه‌ی فرش ایران آن را به‌عنوان نماد سبک عیسی بهادری در طراحی فرش به‌شمار می‌آورند. اولین قالی با طرح و عنوان بشریت در سال ۱۳۵۴ در هنرستان بافته شد و پس از آن ۵ نمونه‌ی کاملاً مشابه با نسخه‌ی اصلی بافته شد (ملکوتی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۹). نمونه‌ی مورد مطالعه در این پژوهش برگرفته از فرش موجود در موزه هنرستان هنرهای زیبای اصفهان است.
فرش بشریت دارای نقشه افشان ترنجی بوده و به‌صورت یک دوم طراحی شده‌است. فرش دارای سه حاشیه یعنی: یک حاشیه بزرگ و دو حاشیه کوچک است. در بخش مرکزی فرش یک ترنج بیضی شکل با دو سرترنج نامتقارن در بالا و پایین آن، قرار دارند که سرترنج پایین، بزرگ‌تر از سرترنج بالایی است. ترنج‌ها با کاربرد خطوط دورگیر و تمایز رنگ، مشخص شده‌اند. همان‌طور که در تصویر (۱) دیده می‌شود، به‌دلیل قرارگیری سرترنج بزرگ‌تر در پایین فرش، این بخش از تصویر شلوغ‌تر است. زمینه‌ی قالی بشریت به

[۸] لازم به ذکر است که گزاره‌های فوق از آراء ئی. (پال تورنس، ۱۳۹۲؛ دیوید کاکس، ۱۴۰۲) اخذ گردیده‌اند.

رنگ نباتی یا زرد روشن است. نقش‌مایه‌های زمینه شامل انواع گل‌های گرد چهارپر، پنج‌پر، گل شاه عباسی، گل پروانه‌ای، غنچه‌ها و برگ‌ها هستند. در زمینه‌ی فرش انواع پرندگان و حلزون‌ها دیده می‌شوند که بر روی بندهای اسپیرال‌ها نشسته‌اند. حاشیه‌ی بزرگ و سورمه‌ای رنگ قالی، به‌صورت واگیره‌ای طراحی شده‌است. یک واگیره شامل دو گل شاه عباسی، یک دسته گل پنج‌پر، گل‌های فرنگ تکی و دو اسپیرال است که هر کدام از یک گل شاه عباسی خارج می‌شوند. همراه با چند نوع پرنده. حاشیه‌های کوچک قالی به‌صورت متقارن طراحی شده و نقش‌های یکسانی دارند.

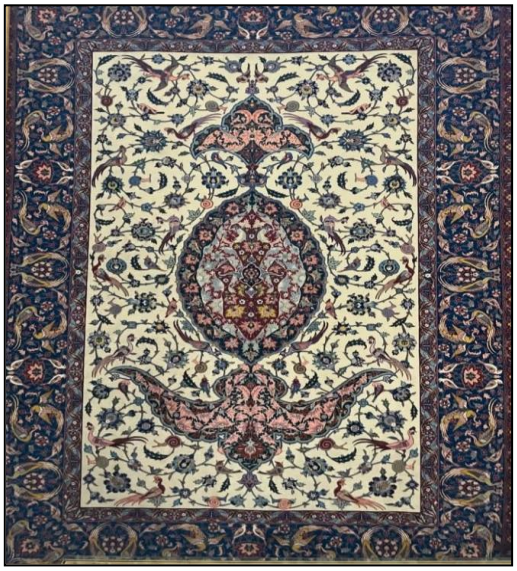

تصویر ۱- فرش بشریت، طرح از: عیسی بهادری، ابعاد ۱۵۶×۲۶۰ سانتی‌متر. منبع: (نگارندگان)

فرش شکار چرخ: این فرش مضمونی اساطیری دارد. عیسی بهادری در طراحی فرش شکار چرخ از نقوش نگارگری استفاده کرده‌است. در این اثر، عناصر تصویری متعددی همچون: انسان، ابرها، انواع حیوانات و پرندگان، انواع گیاهان و نقوش اسلیمی در طراحی لچک‌ها و حاشیه‌های قالی دیده می‌شود (تصویر ۲).

فرش شکار چرخ به‌صورت لچک و ترنجی با زمینه‌ی ساده طراحی شده‌است. یک ترنج دایره‌ای شکل در وسط قالی قرار دارد که نقش مرکزی آن مردی سوار بر اسب در حال شکار یک آهو است. در اطراف آن‌ها دو حیوان دیگر نیز قرار دارند. فضای ترنج با کمک عناصر نگارگری ایرانی همچون: ابرهای پیچان و گیاهان به‌صورتی مختصر، نقش‌پردازی شده‌است. در اطراف این دایره یک فضای خالی نواری‌شکل به رنگ زمینه قرار گرفته و دور آن یک نوار پهن کشیده شده که آکنده از نقوش حیوانی متعدد است. چهار پرنده در چهار طرف ترنج قرار گرفته‌اند و بین هر دو پرنده، نوار باریکی از ابر وجود دارد. در سرترنج بالایی نقش چهار پرنده دیده می‌شود که در زیر بال یک پرنده دیگر قرار گرفته‌اند. در سرترنج پایینی فرش یک پرنده که احتمالاً عقاب است، طراحی شده که دو پرنده دیگر را شکار کرده و با چنگال خود آن‌ها را نگه داشته‌است. بین این پرندگان با نقوش گل‌های پنج‌پر، غنچه‌ها و برگ‌ها پر شده‌است. لچک‌های این قالی به‌صورت جفتی و نامتقارن طراحی شده‌اند به این صورت که دو لچک بالایی قالی با لچک‌های پایینی متفاوت است. لچک‌های بالایی فرش با نقوش ختایی طراحی شده‌است. گل‌های شاه عباسی، گل‌های فرنگ و غنچه‌ها و دسته‌گل‌هایی که روی بندهای اسپیرال قرار گرفته‌اند اجزای این لچک‌ها را تشکیل می‌دهند. همچنین نقش یک پرنده که احتمالاً سیمرغ است در میان این اسپیرال‌ها دیده می‌شود. لچک‌های پایینی نیز توسط اسپیرال‌ها به‌همراه نقوش گل و برگ‌های ختایی طراحی شده‌است که در میان این نقوش نقش گرفت و گیر دیده می‌شود.

تصویر ۲- فرش شکار چرخ، طرح از: عیسی بهادری، ابعاد۱۵۶×۲۶۰ سانتی‌متر. منبع: (نگارندگان)

شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های خلاقیت در پیکره مطالعاتی

- فرش بشریت

برای خوانش مؤلفه‌های نوآوری و خلاقیت در فرش بشریت، می‌توان کیفیت‌های تصویری فرش را در بحث طراحی، به شرح ذیل مورد توجه قرار داد:

- شکل: یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های ادراکی در بحث خلاقیت و آفرینش هنری، شکل است. شکل یک پدیده‌ی بصری، تنها با محدوده‌های آن مشخص نمی‌شود بلکه استخوان‌بندی و تجمع مجموعه‌ای از عناصر، می‌تواند شکل‌های ساختاریافته‌تری را ایجاد کند. برخی اوقات کم‌رنگ کردن روابط آشنا و برقراری روابط جدید، برخی از ساختارها را در یک ترکیب‌بندی برجسته‌تر می‌کند. این موضوع در طراحی ترنج‌های فرش بشریت قابل‌مشاهده است.

در ترنج مرکزی فرش بشریت، دو پیکره‌ی زنانه قرار دارند که پشت‌به‌پشت هم دارند. این پیکره‌های زنانه، سر خود را بالا گرفته و یک دست خود را نیز بالا نگه داشته‌اند. دست دیگر آن‌ها پایین و پشت بدنشان قرار دارد. فضای بین این دو پیکره که با نقوش ختایی پر شده، طرح یک گلدان را تداعی می‌کند. طیف رنگی این بخش با مختصر تفاوتی از سفید مایل به آبی به سبز سدری، قرمز و آبی بنفش متمایل شده و دارای تنوع رنگ یکپارچه‌ای است. این موضوع به تفکیک نقوش انباشته از گل‌های ختایی کمک کرده‌است. (تصویر ۳).

تصویر ۳- نقش ترنج در قالی بشریت، با نقش پیکره‌ی دو زن. منبع: (نگارندگان)

سرترنج فرش به‌شکل یک سربند اسلیمی است و نقش اصلی آن، دو پیکره‌ی به هم چسبیده کودک را تداعی می‌کند که با نقوش ختایی طراحی شده‌اند. این دو کودک، پشت‌به‌پشت هم نشسته و زانوهایشان را به سمت شکم جمع کرده‌اند. زمینه این بخش به رنگ سبز است. طیف رنگی ختایی‌های تشکیل‌دهنده‌ی پیکره‌ها نیز رنگ‌هایی روشن و متمایز از رنگ زمینه دارد. این تفاوت رنگ، تشخیص پیکره‌ها را ممکن می‌سازد (تصویر ۴).

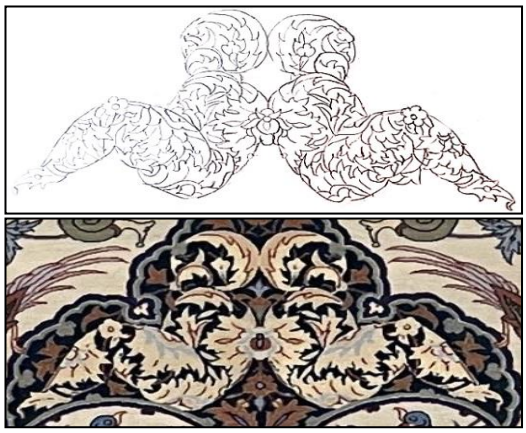

تصویر ۴- نقش ترنج در قالی بشریت، با نقش پیکره دو کودک. منبع: (نگارندگان)

ترنج پایینی نیز طرحی از یک سربند اسلیمی با زمینه‌ی سبز است. در این بخش نیز نقوش ختایی دو پیکره‌ی مردانه را شکل داده‌اند. این نقوش با رنگ‌های روشن متمایز شده‌اند. این پیکره‌ها از پشت به‌صورت نیمه خوابیده به هم تکیه زده‌اند. آن‌ها یک دست خود را بالا برده و دست دیگر را حائل بدن کرده‌اند. پاهای دو پیکره رو به بالاست (تصویر ۵).

تصویر ۵- نقش ترنج در قالی بشریت، با نقش پیکره‌ی دو مرد. منبع: (نگارندگان)

- تناظر میان معنا و الگو: از دیگر موارد قابل‌توجه در طراحی نقش‌مایه‌های ترنج است. روان‌شناسان گشتالت این‌گونه تناظر ساختاری را «هم‌ساختی»[9] می‌نامند (آرنهایم، ۱۳۸۹: ۸۱). ترسیم ترنج سه قسمتی با اندازه و ابعاد متفاوت که قابل قیاس با مراحل مختلف زندگی بشر است، تناظر میان معنا و الگو (هم‌ساختی) را نشان می‌دهد. استفاده از استعاره و تشبیه در همین مبحث قابل طرح است. پال تورنس تشابه قیاسی را در سه بخش یعنی: الف- تشبیه مستقیم. ب- تشابه شخصی (ایفای نقش). ج- تشابه سمبولیک از ترفندهای ایده‌پردازی خلاقانه برشمرده است. که در فرش بشریت تشابه قیاسی در ترسیم پیکره‌های انسانی با نقوش اسلیمی، تناظر محتوایی آن با داستان هبوط آدمی و پوشش برگ بر تن پیکره‌ها قابل انطباق است (رضاپورمقدم و همکاران، ۱۴۰۲: ۶۴). همچنین استفاده از نقش‌مایه خروس که پیک ایزدی و موجودی خجسته است (یاحقی، ۱۳۹۴: ۳۲۵) و ارتباط آن با ساحت معنوی بشر، موضوع تناظر معنایی را برجسته‌تر می‌نماید.

- استفاده از موتیف‌های خلاقانه: موضوع دیگری است که در بحث طراحی شکل می‌تواند موردملاحظه قرار گیرد. هنرمندان خلاق، صور نوینی را پدید می‌آورند که در آن چیزهای آشنا، هیأتی کاملاً تازه به خود می‌گیرند. در فرش بشریت، توده‌ی شکل‌یافته‌ای از نقوش گیاهی و گل‌ها، تجسمی از یک فیگور انسانی را پدید آورده‌اند. علاوه‌بر آن قرار دادن نقش‌مایه‌های حلزون روی بندهای اسلیمی، نامتعارف به نظر می‌رسد (تصویر ۶).

تصویر ۶- تنوع در طراحی شکل حلزون در قالی بشریت.
منبع: (نگارندگان)

- درهم‌آمیری ایده‌ها: در فرایند خلاقیت، ایده‌ی تحول عناصر ساده به ساختارهای پیچیده‌تر، نوعی فرایند تکوینی را نمودار می‌سازد. در این حالت ترکیب عناصر مبنا به خلق ساختارهایی با جزئیات و پیچیدگی بیش‌تر منجر می‌شود. در بحث طراحی، می‌توان به کاربرد مجموعه‌ای از عناصر مختلف در یک ساختار اشاره کرد. مانند مجموعه‌ای از خطوط ساده، مدور و پیچیده که در ساختارهای بزرگ‌تر به تشکیل فرم منجر می‌شود. در فرش بشریت، مجموعه‌ای از عناصر بصری ساده مثل گل‌ها، اسلیمی‌ها و نقوش گیاهی، در سطحی کلان‌تر برای ترسیم پیکره‌های انسانی و مراحل زیستی وی به‌کارگرفته شده که در نهایت، مفهومی پیچیده‌تری با عنوان *بشریت* را تکوین داده‌اند.

- سیالی: در میان نمونه‌های هنری، ایجاد تنوع در شیوه‌ی نقش‌پردازی و رنگ‌آمیزی می‌تواند به درکی از پدیده سیالی منجر شود. در فرش بشریت این موضوع را می‌توان با کاربرد موتیف‌های گیاهی سیال و خزنده در سرتاسر زمینه‌ی فرش مرتبط دانست. علاوه‌بر آن، می‌توان به عنصر رنگ اشاره کرد. یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های ادراکی در بحث خلاقیت و آفرینش هنری، عنصر رنگ است. آرنهایم در کتاب «هنر و ادراک بصری، روان‌شناسی چشم خلاق»، کنش متقابل رنگ‌ها را موردتوجه قرار داده و ناسازگاری رنگ‌مایه‌ها را مؤثرترین شکل ایجاد تمایز میان رنگ‌مایه‌ها و پدیده سیالی معرفی کرده‌است (آرنهایم، ۱۳۸۹: ۸۱). هارمونی رنگی در فرش بشریت بیش‌تر بر اساس کاربرد خاکستری‌های رنگی و رنگ‌های هم‌جوار ایجاد گردیده‌است که تحرک قابل‌ملاحظه‌ای را در عناصر هنری ایجاد نمی‌کند.

- فرش شکار چرخ

برای خوانش مؤلفه‌های نوآوری و خلاقیت در فرش شکار چرخ، می‌توان کیفیت‌های تصویری فرش را در بحث طراحی، به شرح ذیل موردتوجه قرار داد:

شکل: چنان‌که پیش‌تر گفته شد، در بسیاری از موارد هنرمند بر اساس یک الگوی ساختاری، عناصر بصری

[9] Isomorphism

را طراحی کرده و آن‌ها را در کادر یا محدوده‌ی مشخص سامان‌دهی می‌کند. در فرش شکار چرخ دو خصیصه قابل‌توجه است: ۱- خطوط، توده‌ها و حجم‌هایی که به‌صورت مستقل طراحی شده‌اند شامل: پیکره‌های انسانی و حیوانی. ۲- استخوان‌بندی ساختاری که در ادراک شکل می‌گیرد. یعنی دایره و حلقه‌ی پیرامونی آن در ترنج مرکزی فرش (تصویر ۷).

نقوش به‌کار رفته در بخش‌های بالایی و پایینی ترنج با یکدیگر تفاوت دارند. علاوه‌بر شیوه‌ی قاب‌بندی عناصر، تنوع نقوش پرندگان و حالات و حرکات آن‌ها نیز در این دو بخش با یکدیگر متفاوت است (تصویر ۸).

لچک‌های‌های بالایی و پایینی ترنج نیز از حیث مضمون، با یکدیگر تفاوت دارند (تصویر ۹).

تصویر ۷- بخش مرکزی ترنج در فرش شکار چرخ. منبع: (نگارندگان)

تصویر ۸- بخش‌های بالایی و پایینی ترنج در فرش شکار چرخ. منبع: (نگارندگان)

تصویر ۹- لچک‌های بالایی و پایینی در فرش شکار چرخ. منبع: (نگارندگان)

- تناظر میان معنا و الگو: از دیگر موارد قابل‌توجه در طراحی نقش‌مایه‌های ترنج است. تشابه قیاسی در فرش شکار چرخ به دو شکل تشبیه مستقیم و نشانه‌ی سمبولیک دیده می‌شود. تشبیه مستقیم شامل حلقه پرندگان است که می‌تواند با چرخ و سپهر آسمان در ارتباط باشد و شکارچی درون قاب که استعاره‌ای از زمین است. نشانه سمبولیک را می‌توان در شیوه‌ی ترسیم پرنده‌ی قاب بالایی که هاله‌ای تاج مانند بر سر دارد و با توجه به شیوه‌ی تصویرگری، احتمالاً هما است، مشاهده کرد. هما در فرهنگ ایرانی مرغی افسانه‌ای همانند سیمرغ است که فرخنده‌فال و پیک سعادت پنداشته می‌شده‌است (یاحقی، ۱۳۹۴: ۸۸۸).

با توجه به‌عنوان فرش یعنی: *شکار چرخ*، علاوه‌بر برجسته‌سازی مفهوم شکار در بخش مرکزی، نقش گرفت و گیر در سایر بخش‌های فرش، این مفهوم را برجسته‌تر کرده و تناظر معنایی و محتوایی قابل‌ملاحظه‌ای را ایجاد کرده‌است.

- استفاده از موتیف‌های خلاقانه: انعطاف در نقش‌پردازی نقوش جانوری و قرینه‌سازی معکوس در صحنه گرفت و گیر، حاکی از مهارت هنرمند در تدوین ساختار مناسب است. شیوه‌ی جای دادن پرندگان در قاب‌های مختلف و تنوع در ترسیم، حالات و حرکات آن‌ها را می‌توان نوعی خلاقیت به‌شمار آورد (تصویر ۱۰).

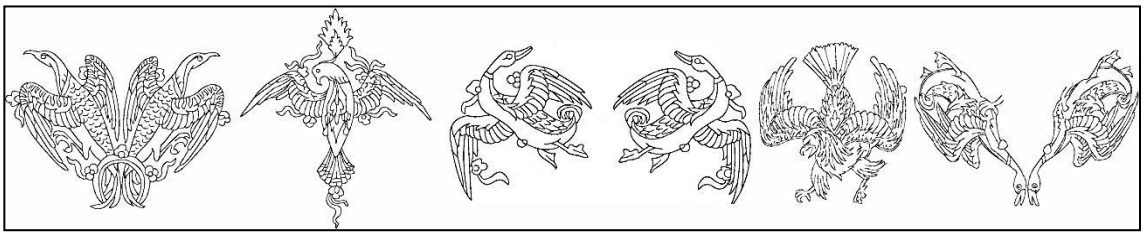

تصویر ۱۰- نقش‌مایه پرندگان در بخش‌های بالایی و پایینی ترنج فرش شکار چرخ. منبع: (نگارندگان)

- سیالی: سه فاکتور می‌تواند در دریافت تجربه‌ی بصری سیالی و حرکت مؤثر باشد: حرکت فیزیکی، حرکت دیداری و حرکت ادراکی. حرکت فیزیکی در مجموعه‌ای از تصاویر پویانما که روایتی را بازگو می‌کنند دیده می‌شود. اما حرکت‌های دیداری و ادراکی، در تصاویر ثابت هم قابل‌رؤیت است. در تصویر مورد بحث، مجموعه‌ی مرد شکارچی و حیوانات پیرامونش، القاءکننده حرکت دیداری هستند. علاوه‌بر آن می‌توان به حرکت پرندگان در بخش‌های مختلف تصویر، ابرهای پیچان، حرکات رو به بالا و رو به پایین عقاب‌ها در زمینه‌ی فرش، پرواز سیمرغ در لچک‌های بالایی و نقش گرفت و گیر در لچک‌های پایینی اشاره کرد.

حرکت ادراکی با جهت در ارتباط است، عنصر چرخ در ساختار ادراکی بشر با حرکت پیوسته است. حرکات رو به بالا و رو به پایین نیز در همین ساختار ادراکی می‌گنجند. ضمن آن‌که شیوه‌ی ترسیم پرندگان در قاب‌های بالایی و پایینی ترنج نیز در یک محدوده قاب‌بندی شده و ادراک‌های بصری مختلفی را شکل می‌دهند. علاوه‌بر آن، شیوه‌ی تصویرگری پرندگان بسیار متنوع است. در برخی از موارد این پرندگان از یک نوع هستند اما در طراحی آن‌ها قوانینی همچون: چرخش دادن، تغییر دادن، بزرگ کردن، تکرار، حذف کردن یا افزودن برخی اجزاء و جابه‌جایی دیده می‌شود (تصویر ۱۱).

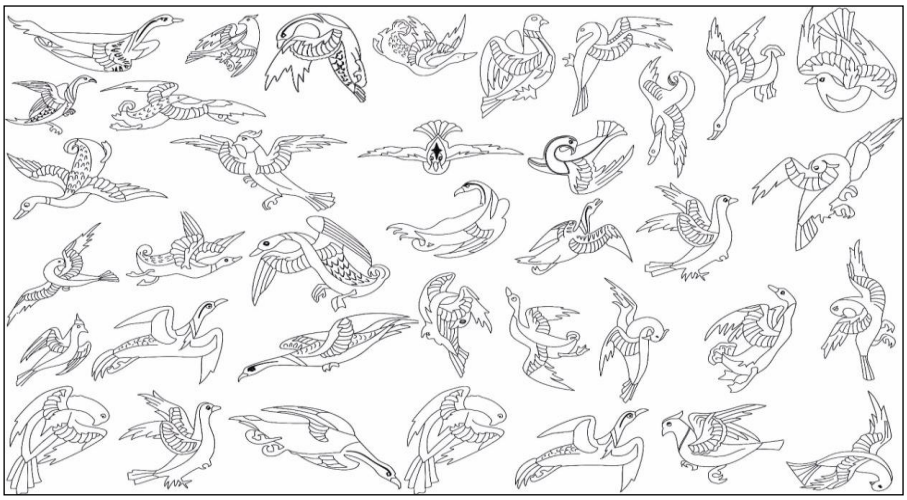

تصویر ۱۱- نقش‌مایه پرندگان در بخش مرکزی ترنج فرش شکار چرخ. منبع: (نگارندگان)

جمع‌بندی

بر مبنای مباحث پیشین، مؤلفه‌های خلاقیت شامل: سیالی، انعطاف‌پذیری، ابتکار و قابلیت بسط را می‌توان به شرح جدول (۱) و (۲) در فرش‌های بشریت و شکار چرخ موردملاحظه قرار داد:

جدول ۱- مؤلفه‌های خلاقیت در فرش بشریت. منبع: (نگارندگان)

مؤلفه‌های خلاقیت	گزاره‌های مربوطه	مطابقت با نمونه موردبررسی (فرش بشریت)
سیالی	تنوع رنگ	هارمونی رنگی بیش‌تر بر اساس رنگ‌های هم‌جوار ایجاد گردیده‌است.
	تنوع نقش	نقوش گیاهی در سرتاسر طرح گسترده شده و کاربرد پیکره‌های انسانی، نقش‌مایه خروس و حلزون، بر گوناگونی و تنوع نقوش افزوده‌است.
	استفاده از موتیف‌های خلاقانه	پیکره‌های انسانی با گل‌های ختایی، هم‌چنین نقش‌مایه حلزون در فرش، مرسوم نبوده و ابداعی است.
انعطاف‌پذیری	تغییر دادن	تغییر نقش‌مایه پیچک به حلزون.
	برخورداری محتوا از تحرک	حرکت پیکره‌های مردانه و زنانه. حرکت پیکره‌های حیوانی خروس و حلزون. حرکت برگ‌ها و موتیف‌های گیاهی در سرتاسر طرح.
	استفاده از ظاهر خلاقانه با توجه به موضوع	ترسیم ترنج سه قسمتی با اندازه و ابعاد متفاوت که قابل قیاس با مراحل مختلف زندگی بشر است.
	ارتباط نقوش با ساختار کلی و مضمون طرح	پیکره‌های ترنج با عنوان اثر یعنی *بشریت* تناسب دارند. پیکره‌های زنانه، مردانه و بچه‌گانه با مضمون تداوم نسل بشر در ارتباط است.
ابتکار	خلاقیت در طرح	استفاده از موضوع نامرسوم در طراحی فرش.
	سبک نو	روش طراحی انحصاری شامل: تعیین ایده، قالب طرح، نحوه تکرار، نوع نقش‌پردازی و تلفیق نقوش است.
	سنتز کردن	سنتز گل‌ها با پیکره آدمی که به‌خصوص در پیکره و اندام زنانه به تفکیک جنسیت او منجر شده‌است.
	آشنا را عجیب و عجیب را آشنا کردن (آشنازدایی)	طراحی ویژه آناتومی انسان، کاربرد نقش‌مایه حلزون روی بندهای اسلیمی.
	شکستن مرزهای کلیشه‌ای	استفاده ابتکاری از عناصر طبیعت که نوعی ساختارشکنی در طراحی سنتی به حساب می‌آید.
	اقتباس	اقتباس از طرح‌های سنتی، مثل: نقشه افشان ترنجی و نقش‌مایه‌های گل و پرنده که به‌طور سنتی مرسوم است همراه با اقتباسی نو از عناصر طبیعت.
	درهم‌آمیزی ایده‌ها	تلفیق روش سنتی طراحی فرش با نقوش ابتکاری و ایجاد یک ساختار نوین.
	استفاده از تشابه قیاسی	تشابه قیاسی در دو وجه تشبیه مستقیم و نشانه سمبولیک دیده می‌شود.
	تحمیل روابط (ایجاد روابط جدید)	ایجاد تنوع شکلی در ترسیم بخش بالایی و پایینی ترنج که با قواعد سنتی رایج در فرش متفاوت است.
	تجدید ساختار	گروه‌بندی عناصر و ساماندهی نقش‌مایه‌ها در یک چارچوب.
قابلیت بسط	انعکاس جزئیات تاریخی و فرهنگی	ایده اصلی فرش، با کهن روایت آفرینش آدمی و هبوط وی در ارتباط است.
	برخورداری از مضامین انسانی	ایده اصلی فرش حول انسان و جایگاه او در هستی تدوین شده‌است.

جدول ۲- مؤلفه‌های خلاقیت در فرش شکار چرخ. منبع: (نگارندگان)

مؤلفه‌های خلاقیت	گزاره‌های مربوطه	مطابقت با نمونه موردبررسی (فرش شکار چرخ)
سیالی	تنوع رنگ	کاربرد سرتاسری رنگ مشکی در زمینه، منجر به برجسته‌سازی نقوش گردیده‌است.
	تنوع نقش	بخش زیادی از زمینه فرش تعمداً نقش‌پردازی نشده‌است اما مجموعه‌ای از عناصر تصویری متنوع در بخش‌های مختلف فرش دیده می‌شود.
	استفاده از موتیف‌های خلاقانه	تنوع در تصویرگری پرندگان. علاوه‌بر آن، حرکت پرندگان شکاری پیرامون نقش مرکزی مرسوم نبوده و ابداعی است.
انعطاف‌پذیری	تغییر دادن	تغییر ویژگی‌های آناتومی پرندگان بر مبنای جایگاه آن‌ها در طرح کلی.
	برخورداری محتوا از تحرک	حرکت‌های متنوع نقوش انسانی و حیوانی.
	استفاده از ظاهر خلاقانه با توجه به موضوع	ترسیم ترنج سه قسمتی با ابعاد متفاوت که هر بخش محل وقوع رخدادهای مختلف است.
	ارتباط نقوش با ساختار کلی و مضمون طرح	مضمون اصلی «شکار» در بخش‌های مختلف تصویر، تکرار شده‌است.
ابتکار	خلاقیت در طرح	ایجاد هماهنگی بین نقش‌مایه‌های مختلف پرندگان، ایجاد تقارن‌های دوتایی و تقابل در نقش‌پردازی، استفاده از تدابیری همچون: چرخش دادن، تغییر دادن و جابه‌جایی برای ایجاد تنوع در نقش‌پردازی، پرهیز از ایجاد تقارن در بخش‌های بالایی و پایینی فرش، طراحی ترنج بدون استفاده از قاب (اسلیمی و ختایی).
	سبک نو	روش طراحی انحصاری شامل: تعیین ایده، قالب طرح، نوع نقش‌پردازی و تلفیق نقوش است.
	سنتز کردن	سنتز گل‌ها با پیکره‌های جانوری.
	آشنا را عجیب و عجیب را آشنا کردن (آشنازدایی)	ترسیم چرخ با پیکره پرندگان متعدد.
	شکستن مرزهای کلیشه‌ای	استفاده ابتکاری از عناصر طبیعت و نوع پردازش مضمون شکار در قاب‌های مجزا.
	اقتباس	مضمون گرفت و گیر و شکار، مضمونی آشنا در هنر ایرانی است.
	درهم‌آمیزی ایده‌ها	تقسیم‌بندی طرح که هر بخش محل وقوع رخداد متفاوتی است و ایجاد ارتباط میان آن‌ها بر مبنای یک مضمون خاص به خلق ساختاری نوین منجر گردیده.
	استفاده از تشابه قیاسی	تشابه قیاسی در دو وجه تشبیه مستقیم و نشانه سمبولیک دیده می‌شود.
	تحمیل روابط (ایجاد روابط جدید)	ایجاد تنوع شکلی در ترسیم بخش بالایی و پایینی ترنج که با قواعد سنتی رایج در فرش متفاوت است.
	تجدید ساختار	شیوه قاب‌بندی در بخش‌های مختلف و عدم‌تقارن شکلی و موضوعی لچک‌های بالایی و پایینی.
قابلیت بسط	انعکاس جزئیات تاریخی و فرهنگی	ایده اصلی فرش، با روایت‌های چرخ گردون، روزگار، تداوم حیات و جایگاه انسان به‌عنوان اشرف مخلوقات در قاب مرکزی مرتبط است.
	برخورداری از مضامین انسانی	ایده و مفهوم اصلی فرش حول انسان و جایگاه او در هستی تدوین شده‌است.

بررسی چهار مؤلفه‌ی سیالی، انعطاف‌پذیری، ابتکار و قابلیت بسط در فرش‌های بشریت و شکار چرخ، مطابق اطلاعات مندرج در جداول (۱ و ۲)، نشان می‌دهد که: این چهار مؤلفه با شاخصه‌های تعیین شده در هر بخش، قابل انطباق با پیکره‌ی مطالعاتی پژوهش حاضر است. همچنین مقایسه‌ی مؤلفه‌های یاد شده حاکی از آن است که: مؤلفه ابتکار با گزاره‌هایی مانند: خلاقیت در طرح، سبک نو، سنتز کردن، شکستن مرزهای کلیشه‌ای، اقتباس، درهم‌آمیزی ایده‌ها، استفاده از تشابه قیاسی و نشانه‌های سمبولیک، ایجاد روابط جدید و تجدید ساختار، از سایر مؤلفه‌ها گسترده‌تر بوده و پس از آن گزاره‌های انعطاف‌پذیری و قابلیت بسط را می‌توان در این حیطه مورد ملاحظه قرار داد. پرداختن به جزئیات تاریخی و فرهنگی، همچنین توجه به مضامین انسانی از دیگر مواردی است که در طراحی این آثار موردتوجه بوده‌است.

نتیجه‌گیری

مطالعه‌ی مؤلفه‌های خلاقیت و نوآوری در فرش‌های بشریت و شکار چرخ اثر عیسی بهادری، حاکی از آن است که هنرمند در طراحی آثار خود، با طرح روایت‌هایی خاص به خلق ساختاری منسجم و متناسب با روایت مورد نظر پرداخته‌است. بر مبنای مطالعات انجام شده و در پاسخ به پرسش‌های پژوهش می‌توان گفت که: در آثار عیسی بهادری مؤلفه‌های

مبتنی بر خلاقیت، چنان‌که در جمع‌بندی مطالب بدان پرداخته شد، قابل‌مشاهده می‌باشند. علاوه‌بر آن به نظر می‌رسد، عیسی بهادری با بهره‌گیری از تمهیداتی همچون: ابداع موتیف‌های خلاقانه، درهم‌آمیزی ایده‌ها، شکستن مرزهای کلیشه‌ای، استفاده از قانون تشابه، ایجاد روابط جدید میان نقوش مختلف، ساماندهی قسمت‌های مختلف طرح در چارچوب‌هایی مشخص، انعکاس جزئیات تاریخی و فرهنگی، طرح نهایی را سامان داده‌است. با توجه به شیوه‌ی بهره‌برداری عیسی بهادری از عناصر طبیعت همچون: استفاده از پیکره‌های انسانی، کاربرد ابرهای پیچان برای القای حرکت، چینش نقوش پرندگان در حالت‌های متنوع که القاگر حالات مختلفی می‌باشند، می‌توان گفت که: وی در فرایند آفرینش هنری خود به شناسایی الگوهای طبیعی و معناسازی از آن‌ها نیز پرداخته‌است. از دیگر موارد موردملاحظه در این آثار می‌توان به مواردی همچون: توجه به جزئیات، ایجاد تحرک و تغییر در نقش‌مایه‌ها اشاره کرد. با توجه به عناوین آثار مورد بررسی یعنی: *بشریت* و *شکار چرخ* می‌توان منابع ذهنی هنرمند، تکیه بر پیشینه‌ی فرهنگی و خوب دیدن جهان را از دیگر عوامل مؤثر در طراحی این آثار برشمرد. استفاده از قاب‌بندی در بخش‌های مختلف طرح و ایجاد ارتباط میان آن‌ها با کاربرد عناصر مشترک همچون نقش‌مایه‌های گیاهی و حیوانی از دیگر موارد موردتوجه در طراحی این آثار بوده‌است که شیوه خاص عیسی بهادری را در طراحی نشان می‌دهد. با توجه به این موارد، به نظر می‌رسد عیسی بهادری از معدود هنرمندانی بوده‌است که با ایجاد سبکی نو در نقش‌پردازی و تدوین طرح، موفق شده‌است با گذر از مرزهای کلیشه‌ای، فرم‌های خاص خود را ابداع کند.

منابع

- آرنهایم، رودلف. (۱۳۸۹). *هنر و ادراک بصری روان‌شناسی چشم خلاق*. ترجمه: مجید اخگر، چاپ ۲، تهران: سمت.
- اسلامی، سیدغلامرضا؛ و شاپوریان، فریبا. (۱۳۹۲). نظریه‌ها و روش‌های آموزش خلاقیت در روان‌شناسی معاصر غرب. *مطالعات تطبیقی هنر*، ۳(۶)، ۱۲۴-۱۱۳.
- امرایی، بابک؛ عمارلو، حمیدرضا؛ و وهابی، عباسقلی. (۱۴۰۰). خلاقیت‌شناسی تطبیقی، مطالعه تطبیقی فراتحلیلی نظریات شناخت خلاقیت. *مبانی نظری هنرهای تجسمی*، (۱۱)، ۱۱۷-۱۰۵.
- تاجور، آذر؛ پورطهماسبی، سیاوش؛ حسینی، امین؛ و اثنی‌عشری، جلیل. (۱۳۸۷). بررسی رابطه خلاقیت و ابعاد چندگانه هوش گاردنر در دانشجویان دانشگاه تبریز درسال تحصیلی ۸۸ -۸۷ به‌منظور ارایه راهکارهای کاربردی. *همایش روان‌شناسی و کاربرد آن به‌منظور ارائه راهکارهای کاربردی در جامعه*، ۱۵-۱.
- تورنس، ئی. پال. (۱۳۹۲). *خلاقیت*. ترجمه: حسن قاسم‌زاده، چاپ ۵، تهران: دنیای نو.
- جلالی‌پور، بهرام؛ و فیض‌شیخ‌الاسلام، فائزه. (۱۳۹۹). *خلاقیت در هنر*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- حوریزادگنجکار، نرگس؛ و حسنوند، محمدکاظم. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر آموزش روش‌های خلاقیت در درس کارگاه نقاشی (پیکره مطالعاتی: دانشجویان کارشناسی رشته نقاشی دانشگاه الزهرا (س). *جلوه هنر*، ۴(۱)، ۵۳-۴۳.
- دادخواه، جعفرقلی؛ و تقوی‌نژاد، بهاره. (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل ارتباط عناصر طبیعت با طرح و نقش فرش ستاره دریایی عیسی بهادری. *دو فصلنامه پژوهش هنر*، ۸(۱۶)، ۱۳-۱.
- رضاپورمقدم، رؤیا؛ شمیلی، فرنوش؛ و حرمتی، حمیده. (۱۴۰۲). تحلیل روایی طراحی سنتی فرش بشریت از منظر رمزگان پنج‌گانه رولان بارت. *جلوه هنر*، ۱۵(۳)، ۷۱-۵۸.
- رهنما، آذر. (۱۳۹۵). *نگاهی به مفهوم خلاقیت هنری در اندیشه کانت*. دومین کنگره بین‌المللی فرهنگ و اندیشه دینی، قم.
- سلیمی، مجید؛ منتخب‌یگانه، محمد؛ و مشتاقیان‌ابرقویی، حسن. (۱۳۹۹). ویژگی‌های روان‌سنجی آزمون تفکر خلاق تورنس در مرکز ارزیابی کارکنان یک شرکت صنعتی. *مطالعات روان‌شناسی صنعتی و سازمانی*، ۷(۱)، ۴۶-۲۷.
- صوراسرافیل، شیرین. (۱۳۸۱). *طراحان بزرگ فرش ایران: سیری در مراحل تحول طراحی فرش*. ویراستار: فریده آزادحرف، ج: ۱، تهران: نشر پیکان.

- طبیب‌زاده، کیمیاالسادات؛ و غیورفر، علی‌رضا. (۱۳۹۹). مکاتب فکری حاکم بر آموزش در ایران معاصر و تأثیر آن بر خلاقیت. *پژوهش در هنر و علوم انسانی*، ۵(۹)، ۱۲-۱.
- طیاح، ساویز؛ مهدی‌زاده‌سراج، فاطمه؛ و محمودی‌زرندی، مهناز. (۱۴۰۰). تبیین مدل خلاق طراحی معماری برای نوآموزان، مبتنی بر یادگیری از طبیعت. *باغ نظر*، ۱۸(۱۰۰)، ۱۰۸-۹۱.
- فاضلی، نعمت‌الله. (۱۳۸۷). خلاقیت و فرهنگ نقدی بر رویکردهای عامیانه به خلاقیت. *رشد علوم اجتماعی*، ۱۱(۳)، ۱۹-۶.
- کاکس، دیوید. (۱۴۰۲). تفکر خلاق. ترجمه: فیروزه زارع فراشبندی و خسرو زارع فراشبندی، چاپ ۲، تهران: آوند دانش.
- مصوری‌منش، اکرم؛ زارع، حسین؛ و کمالی، محمود. (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش نظریه حل مسئله ابداعی (TRIZ) بر خلاقیت و نوآوری و تفکر علمی اعضای هیأت علمی. *نشریه روان‌شناسی تحلیلی شناختی*، (۱۶)، ۱۰۰- ۸۷.
- مظفری‌زاده‌یزدی، محمد؛ و زاویه، سعید. (۱۳۹۲). اهمیت موضوع در روش طراحی قالی عیسی بهادری. *مطالعات هنر اسلامی*، (۱۹)، ۲۶-۵.
- ملکوتی، نداسادات؛ ابراهیمی‌علویجه، مهدی؛ و محمدی‌آچاچلویی، محسن. (۱۴۰۰). بررسی و شناسایی سبک بافت، نوع الیاف و مواد به‌کاررفته در گلابتون استفاده شده در قالی بشریت عیسی بهادری موجود در موزه هنرستان هنرهای زیبا اصفهان. *هنرهای صناعی ایران*، ۴(۱)، ۴۴- ۲۷.
- نویدی‌نژاد، کاوه؛ و یزدان‌پناه، حسن. (۱۳۹۶). مطالعه تطبیقی روش عیسی بهادری و جواد رستم‌شیرازی در طراحی فرش اصفهان با تأکید بر شگردهای نقش‌مایه‌سازی آن‌ها. *مطالعات تطبیقی هنر*، ۷(۱۴)، ۵۷-۴۳.
- یاحقی، محمدجعفر. (۱۳۹۴). *فرهنگ اساطیر و داستان‌واره‌ها در ادبیات فارسی*. چاپ ۵، تهران: فرهنگ معاصر.

References

- Schön, D. A. (1992). Designing as reflective conversation with the materials of a design situation. *Knowledge-based systems*, 5(1), 3-14.
- Sill, D. J. (1996). Integrative thinking, synthesis, and creativity in interdisciplinary studies. *The Journal of General Education*, 45(2), 129-151.